

Пјер Мершенс

КАМЕЊЕ

Песник и лекар Гојффрид Бен луша Берлином 1946. године

Једне вечери када се враћао кући у Шененберг, када је због необичне, неизрециве блакости у ваздуху застао недалеко од Вестфелише штресе, он зачу гласове, сасвим близу, који су допирали из рушевина. Зауоставља се на тренутак. Мушкарац и жена расправљају полугласно о породичним проблемима: о његовом распореду времена, о њеном располагању заједничким новцем, о васпитању које треба дати детету. Докони пролазник би хтео да настави пут, да би се удаљио од тог пара који је затекао у интимном разговору. Али нешто га задржава, нешто што га збуњује. Јер, да би чуо тај разговор, он није морао да провали врата, па чак ни да их отвори... Јер то се догађа под отвореним небом. Он подиже главу.

На првом спрату једне зграде чија је фасада уништена, мушкарац и жена седе једно наспрам другог. Као да се ништа није догодило. Сами су на свету. Они још нису ни приметили да је зид, који их је делио од улице, нестао. Или су се већ одавно с тим помирили. Тако нешто би се могло догодити на Сицилији, онда када је вулкан претио да проради: људи би били присиљени да наставе на отвореном, малом тргу који одзвања, препирке започете у сенци својих домова.

Уосталом, запажа шетач, чак ће се и овде лето вратити. Али ево шта га ужасава: о ком ће се лету радити, које године? Вртоглавица га обузима. Успомене и годишња доба су испретурани, или су се измешали, јер се сви од сада утапају у том истом декору непокретних рушевина, које више не клизе пред очима, нити у сећању.

Али на летњој светлости овај непомицни приказ подрхтава. У овој истој улици војници су марширали крутим парадним кораком. А недалеко одавде, тела осуђеника су се трзала, њихала у судару са куршумима. Већ неко време, све је у овој земљи почело да се њише. Чак и постојање ствари. Или њихово непостојање. Куће су почеле да се крећу. Булевари су се тресли у грчевима. Довољно је да светлост неминовног лета милује и овлаш додирује ове обезглављене цркве, осакаћене кипове, растргнуте портале, ту гомилу камења, кашу бетона, па да човек посумња да је добро видео. Поновно рађање сунца над оваквим видиком представља читав један догађај, мисли чудом преживели.

Лутамо у свету привида. Шта су врата, а шта је прозор? Намештај је на плочницима, гомиле смећа на таванима. Спољашњост је унутра а садржина напољу. Град је преврнут као рукавица. Окренут је наглавачке. Извадили су му утробу. Ставили му је пред ноге. Сада је подједнако водораван колико и усправан. Истопили су га. Преобликовали. Рекло би се да је неки див провалник све испревртао у пролазу, разјарен што није нашао оно што је тражио. Оптичке варке које опседају шетача изазивају у њему наступ туробне распојасаности. Падају му на памет пшашаве мисли. Није ли ово опустошено поље, које је смрт поорала и на које је положила своја челична јаја, можда само скупи декор последње представе војног позоришта, које је сам Бог режирао, улажући огромна средства, како би исмејао Рихарда Вагнера? Створитељ се претворио у Фра Дијавола, испремештао као кућине за лутке ове станове одраслих бунтовника, стављајући слеме једног на кровне греде другог стана. Овде се таваница држи сасвим сама над понором. Тамо се димњак усправио у потрази за кровом. И најзад, може се истовремено посматрати шта се дешава на свим спратовима ових зграда, као у неком авангардном комаду: било шта ко радио, од подрума до тавана, то неће проћи незапажено. Све ће се од сада одвијати пред нашим очима. Нико више неће имати тајни било за кога. Историја је разголитила људе па их неће одмах оденути. Размењиваће се, на црној берзи, празно за препуно. Оно о чему се песник тек усудио да сања, рат је испунио, спајајући оружје злочина са кишобраном спаса на машини за шивење времена. Рекло би се да су се овде слепци међусобно поубијали. Први пут ће кошмар трајати дуже од ноћи.

Ми гледамо рушевине, мисли њихов посетилац. Али, пре свега, оне гледају нас. Антропоморфизам камења. Свака рушевина је једно уништено лице, са исколаченим очима. Свака рушевина нам пружа једно огледало. Много се боље препознајемо у њој него у времену када је ту била нека грађевина – времену када је нека грађевина при свајала место будуће рушевине. Откривамо најзад да сами себи лично на сопствену рушевину.

Гете је говорио, сећа се песник луталица, да „саградити кућу, засадити дрво, донети дете на свет, јесте људски чин“. Последњих недеља рата, у Ландсбергу, песник је могао читати само ово: интимне Гетеове списе, писма Бетини и другим повлашћеним саговорницима. Чудно је како се ми Немци, одакле год да долазимо и каква год да је наша представа о свету, миримо готово увек под именом царског канцелара.

Зашто га читати у Ландсбергу, 1944. године? У потрази за каквим објашњењем тадашњих догађаја? За каквом утехом? Шта онда мислити о оваквој реченици: „Саградити кућу, засадити дрво“ – без сумње Гетеово, величанствени Гетеов храст у Бухенвалду! – „донети дете на свет...?“ Ја, који сам сасвим случајно допринео рођењу ћерке о којој се отада готово више нисам бринуо; ја, који у овом ништавном свету нисам чак засадио ни стручак мирисне грахорице, коју поуку сам могао да очекујем, или какав мелем од царског канцелара? Шта се тиче позива који нам упућује, да будемо градитељи сопственог боравишта, питам се шта бих мислио када бих узео у обзир оно што се догодило са немачким градовима? И да ли бих поновио свој занос из Валмија?

Песник поново подиже главу према првом спрату зграде у Вестфелише штресе, на чијем се прагу малочас зауставио, а његов поглед се пење уз остале спратове, до последњег, а одатле опкорачује упола срушени балкон и силази, спрат по спрат, до приземља суседне зграде: ма колико се то не свиђало господину Гетеу, размишља он, не бисмо смели више, као у његово време, да приказујемо на исти начин причу ових људи, као да се ништа није догодило. Ох, наравно, моћи ћемо увек то да покушамо, а неки ће и успети, али ми се нећемо бринути за њих: они ће опет имати милионе читалаца. И они ће чак понекад стварати лепе књиге које ће приповедати нешто као што је прича о професору кога је занела, на његову несрећу, кабаретска певачица, или прича о туберкулозном болеснику очараном рендгенским снимком његове драгане, или пак приче о лошим момцима, о подводачима и малим људима из четврти код Александровог трга, чак, у најбољем случају, патње младића мученог немогућом љубављу, или јади оног колеге који се није бојао да прода своју душу за мало правог живота... Сада се душа трампи само за опушак цигарете и ако изненада изгубимо своју сенку то је зато што је телу, усред великог нерета, изненада дојадило да је випе носи и отарасило је се у сулудом бегу негде на ивици запаљеног пута! Откада су сви снови изгорели у неком аутодафеу или у исто време кад и градови који су их подстакли, то би требало да буде крај лепих немачких прича! Пошто је стравична уобразиља историје постала стварност, било би пристојно да историја ништа друго не смисли за дуго времена.

Али недостајаће и речи да се опише катастрофа. Оскудица ће се осетити и када треба да се изрази запрепашћеност. Ограниченост домета речи. Наравно, као и за остало, можемо се кладити да ће продапе душе опет направити добар посао. На врхунцу хаоса, продаваће без муке сурогат лепог неовајмарског стила...

Песник сања о језику који ће сам од себе спустити своју заставу на пола копља и који ће, да би се поново родио из сопственог пепела, прво признати да је банкротирао.

Новине су тврдили да је на Нирибершкком процесу требало накнадно окарактерисати почињене злочине дотада неизреченим епитетима. Како то да и за описивање пустоши није скован језик рушевина? За ширење одјека људске беде, зашто не постоје реченице огољене до

сржи? Гробна тишина тражила је снажну реч, ископану из утробе земље. Против оних који су, јадикујући над судбином камена, сопствено срце претворили у камен више.

Спушта се вече. Пре него што ће кренути, човек затвара очи. Ослушкује. Често у таквом тренутку верује да чује потмулу тутњаву лавине. Далског сурвавања.

ПЈЕР МЕРТЕНС (Pierre Martens) рођен 1939. године, правник је по струци и стручњак за међународно право; од 1967. године имао је улогу међународног посматрача на конфликтним подручјима. Ради као хроничар у листу *Le Soir* (*Le Soir*). У романима *Индија или Америка* (*L'Inde ou l'Amérique*, 1969), *Прослаба* (*La Fête des anciens*, 1971), *Добре услуге* (*Les Bons Offices*, 1974), *Ујочишће* (*Terre d'asile*, 1978), *Засењености* (*Eblouissements*, 1978), он износи своје погледе на различите типове изгнанстава, чији су узрок савремене идеологије, као и на свирепе односе међу људима. Ангажовано, без илузија, његово целокупно дело је једно од оних које је највише подстакло франкофоне писце и интелектуалце у Белгији да потраже ново одређење свог односа према друштву. Мертенс се опробао у различитим жанровима: поред романа, он је аутор новела, ТВ драма, једног позоришног комада и једног либрета.

Превод с француског и белешка: Јасмина Миковић